

Türkiye'de Etik Kurullar ve Yaptırım Konusu

ETHICS COMMITTEES AND THEIR SANCTION IN TURKEY

Recep AKDUR*, Erdem AYDIN**

Türkiye Klinikleri Tıbbi Etik, 6(2):83-88 Ankara 1998

* Prof. Dr. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD,

** Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji-Tıbbi Etik AD, ANKARA

Özet

Genel olarak, etik kurulların bir danışma organı olması, konunun yanlış algılanmasına neden olmakta ve etik kurulların herhangi bir yaptırımı olmadığı düşüncesine yol açmaktadır. Bu genelleme doğru değildir ve etik kurullar yalnızca bir danışmanlık organı değil, aynı zamanda yaptırımı da olan organlardır. Ancak, bu yaptırımın sınırları açık olmayıp, günlük hayatta tartışmalıdır. Bu tartışma ya da belirsizlik;

1. Etik kurulların belirsizliği ya da etiğin doğasından, başka bir anlatımla, hukuk ile olan ayrımlarının farklarından,
2. Tartışmaların genel bir başlık altında (etik kurul) yapılarak etik kurulların tür ve işlevlerinin farkında olunmaması ya da açıkça ortaya konmamasından, konulmamış olmasından,
3. Yasama, yürütme ve yargı erkinin farkının iyi anlaşılmasından,
4. Yürütme organlarının yasama / karar organlarının aldığı kararlara duyarsızlığından kaynaklanıyor.

Anahtar Kelimeler: Tıbbi Etik, Etik Kurul, İlaç Araştırmaları Hakkında Yönetmelik

Türkiye Klinikleri Tıbbi Etik, 6(2):83-88 Ankara 1998

Summary

"Ethics committee is a advisory structure". This general statement lead to some misunderstanding and some people things that ethics committee hasn't any sanction force. This information is not true, because ethics committee has some sanction force, but its merge is uncertain and under discussion.

This uncertainty is due to:

1. Uncertainty of ethic rules or nature of the ethics,
2. Being not aware of ethics committee variability and their functions,
3. Misunderstanding of execute, legislative and lawsuit bodies functions,
4. Executive bodies' not being sensitive to decision of other bodies.

Key Words: Medical Ethics, Ethics Committee, The Statute on Drug Investigations

Türkiye Klinikleri J Med Ethics, 6(2):83-88 Ankara 1998

Yazışma Adresi: Dr. Recep AKDUR Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD, ANKARA

Sağlık hizmeti çalışanlarının, mesleklerini uygularken, uymak zorunda oldukları farklı türde bazı kuralları vardır. Bu kurullar, birbirinden kesin sınırlarla ayrılmaz ise de, bilimsel, hukuki ve etik kurullar başlıkları altında toplanabilir. Bu yazıda bilimsel kurullar üzerinde durulmayacaktır. Hukuki ve etik kurullara ise, etik kurullar konusunda söyleyenlerin anlaşılması bağlamında değinilecek olup, esas amaç; Türkiye'de etik kurulların yaptırımı konusunu tartışmaktır.

Hekimlik ve tıp uğraşı kuşkusuz öteki uğraş

alanındaki kişi ve kurumlar gibi - birçok denetim mekanizmaları içerisinde yer alır. Bu mekanizmalar, çoğu zaman farkında olmasak bile, yeri geldiğinde kendilerini gösterirler. Her şeyden önce, hekim ve diğer sağlık personeli, toplumun bir ferdi olmalarından dolayı, toplumun belirlediği hem etik ("ahlaki") hem de hukuki denetim mekanizmalarının karşısındadır. Buna ek olarak bir mesleğin üyesi olmasından dolayı mesleki etik ("meslek ahlakı") ve belli bir kurum içinde görev yapmasından dolayı da idari denetleme mekaniz-

maları ile karşı karşıyadır. Bu mekanizmalar sağlık çalışanlarını, konu ne olursa olsun, sürekli bir denetim altında tutar. Etik kurullar bu denetim mekanizmalarından yalnızca biridir.

Genel hukuk açısından, sağlık mesleklerinin uygulanması sırasında ortaya çıkacak hukuki suçlar ile günlük yaşam ya da diğer meslek alanlarındaki suçlardan herhangi bir ayrıcalık söz konusu değildir (1). Daha açık bir anlatımla, tıbbi eylemler sırasında oluşabilecek hukuki suçlar, tıpkı diğer mesleklerin uygulaması sırasında ya da günlük yaşamda oluşabilecek suçlar gibidir. Bunlar yasalarda açık olarak tanımlanmış işlem ve eylemlerden oluştuğu gibi, bunlara karşılık gelen hukuki ya da cezai sorumluluklar da yasalarda açıkça tanımlanmıştır (Kanunların açık olarak suç saymadığı eylemler için kimseye ceza verilemez, kanunda yazılı cezalardan başka bir ceza ile de kimse cezalandırılmaz).

Hukuki kurallar ve bunlara uymayanlara uygulanacak sorumluluklar yasalarla açık olarak düzenlenmiş olduğu gibi, bu kurallara uyulmaması (suç işlenmesi) durumunda, bu durumu saptayacak, yargılayacak ve yargının kararlaştırdığı yaptırımı uygulayacak kurumların yetki ve sorumlulukları da belli olup, bu alanda herhangi bir karışıklık ya da belirsizlik söz konusu değildir. Örneğin; tıbbi eylemler sırasında taraflardan birisinde, özellikle de hastada, herhangi bir zarar meydana gelmesi durumunda görülen zarar (idare, zarara uğrayan, kolluk güçleri vb. tarafından) yargıya intikal ettirilmekte ve yargılama sonunda oluşan karara göre de ilgili organlarca yaptırım uygulanmaktadır.

Bilindiği gibi, etik ile hukuk birbirleriyle son derece ilintilidir. İnsan ilişkilerinde söz konusu olan etik değer ve kavramlar, zaman içerisinde, birer hukuki kurala dönüşebilmektedir. Bu bağlamda, tıbbi eylemler sırasında uyulması gereken hukuki ve etik kuralların gelişim şeması incelendiğinde, beş tür durum saptamak olanaklıdır:

1) Henüz, üzerinde toplumsal ve evrensel bir anlaşmaya varılmamış olan konular,

2) Evrensel olarak kabul görmüş ve genel ilke niteliğini kazanmış; ancak gerek uluslararası ve gerekse yerel yasalara girmemiş olan kural ve konular,

3) Evrensel yasalara girmiş olmakla birlikte yerel yasalar arasına girmemiş olan kurallar,

4) Yerel yasalara girmiş; ancak uyulmaması halinde buna karşılık gelen sorumluluk ve yaptırımların açık ve net biçimde düzenlenmemiş olduğu kurallar,

5) Yerel yasalara girmiş, ayrıca uyulmaması halinde sorumluluk ve yaptırımları da açık ve net olarak düzenlenmiş olan kurallar.

Bu kategorizasyon, aynı zamanda etik ile hukukun ilişkilerini de yansıtan bir kategorizasyondur. Beşinci kategoriye giren kurallar kesinleşmiş hukuk kurallarını oluştururken, üç ve dördüncü kategoriye girenler hukuki alanda tartışılan ve geliştirilmesi gereken kurallardan oluşmaktadır. İkinci kategoriye oluşturan kesinleşmiş etik kurallar hukuk alanına girmeyi beklerken, birinci kategoride olanlar ise henüz etik alanında tartışılan ve bu tartışmalar ile olgunlaştırılarak, kesin etik kural haline gelecek olan kurallardır. Kuşkusuz ki; kesinleşmiş ve evrensel ilke niteliğini kazanmış olan etik kurullarla, kesinleşmiş ve yazılı olarak düzenlenmiş hukuki kurallar konusunda da tartışma hakkı saklıdır. Buradaki kesinleşme ile kastedilen mutlak doğru olmak anlamına gelmediği gibi, kesinleşmiş kurallar tartışılmaz anlamına da gelmemektedir. Ayrıca her etik ilke ya da kuralın bir hukuki yaptırım konusuna dönüşeceği şeklinde bir kural da yoktur.

Tıbbi eylemler sırasında uyulması gereken etik ilke ve kurallar ele alındığında; yukarıdaki kategorizasyondan da çıkarılacağı gibi, bunlardan bir kısmının evrensel olarak kabul görmüş etik kurallar olmalarına karşın, henüz evrensel ya da yerel hukuka girmemiş oldukları görülür. Etik anlamda genel kabul gören bu kuralların bazıları zamanla hukuk alanına girip ayrıntılı hukuk düzenlemeleri haline gelirken, bu alana girmemiş olanları genel etik ilkeler halinde kalmaya devam eder. Etik kuralların diğer önemli bir kümesi ise henüz üzerinde evrensel bir anlaşmanın olmadığı ya da yerel koşullarda tartışmalı olan kurallardır. Etik kuralların bu özellikleri nedeniyle (kesinleşmiş olanların genel ilke halinde olması, diğerlerinin ise tartışmalı olması nedeniyle) etik ihlal konusunun kendisi açık ve net olmadığı gibi, bu ihlali izleyecek ve gerekli yaptırımı uygulayacak kurumlar da açık ve net değildir. Etik ile hukukun ayırdı da burada başlanmaktadır.

İnsan tutum ve davranışlarının "iyi" ya da "kötü" yönden incelendiği değerler dünyası olan etik alanında, (hukuki bir sonuç doğurmayan) belli etik ihlallerin yaşanması durumunda nasıl bir yaptırım uygulanabileceği belirsizdir. Kuşkusuz en büyük yaptırım insanların vicdanlarındaki yaptırım ve toplumda kişiye karşı beslenen değer duygularındadır. Bununla birlikte, özellikle meslek ahlakı gibi uygulamalı etik konularındaki belirsizlik önemlidir. Bir örnek vermek gerekirse; hastanın onamı alınmadan herhangi bir girişimde bulunması konusundaki yaptırımların açık ve net olmaması konunun sürüncemede kalmasına neden olabilmektedir.

Etik ihlaller ile hukuki suçlar toplu olarak gözden geçirildiğinde, şöyle bir tablo ile karşı karşıya kalınmaktadır:

1) Hukuki suçlar genellikle kişinin kusurunu esas almakta ve bu kusur sonucunda ikinci kişilere maddi ya da manevi zarar verme olgu ve ölçüsüne dayandırılmaktadır. Etik ihlallerde ise maddi zarar verme söz konusu olmadığı gibi (böyle bir şey varsa zaten hukuki suç kapsamına girer) çoğunlukla manevi zarar konusu da tartışmalıdır,

2) Etik alanındaki kurallar, hukukta olduğu gibi ayrıntılı ve somut olarak düzenlenmemiş, genel ilke ve kurallar olarak belirlenmiştir. Örneğin yalan söylemek kötüdür gibi..,

3) Olay ve olgu karşısında hukuki davranış, kural ve yaptırımlar kesin iken, etik kural ve davranış açısından çok seçeneklilik söz konusu olabilmekte ve bu tür etik ihlallere yaptırım getirilmesi güçleşmektedir,

4) Etik ihlalin tartışıldığı olay ile insanlık yeni karşılaşıyor olabilmekte ve bunun karşısına konulacak davranış seçenekleri bilinmiyor ya da kararlaştırılmamış olabilir (genetik manipulasyonlarda olduğu gibi),

5) Tıpkı etik kurallar gibi, uygulamalı etik alanındaki olası etik yaptırım odaklarının (örneğin tıptaki "etik kurullar" "tabip odası onur kurulları" gibi) kurulması, işlevleri ve yaptırımları hukuki kurumlar gibi açık ve net değildir.

Tıbbi eylemleri, hukuki kurallar açısından denetleyen birçok mekanizma vardır. Aynı şekilde, tıbbi eylemleri etik kurallar açısından da denetleyen birtakım mekanizmalar ortaya çıkmış

ve bunlara yenilerinin de eklenmesi beklenmektedir. Bu mekanizmalardan en çok bilineni etik kurullardır. Ancak, etik kurullar, hem bu mekanizmaların tümünün işlevlerini üstlenemez hem de bu mekanizmaların kural ve değerlerine ters kararlar alamaz.

Türkiye'de, mesleki etik ilkelerin denetlenmesini sağlamak amacıyla ilk ayrıntılı düzenlemeler 1928 yılında yürürlüğe giren 1219 sayılı Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarz-ı İcrasına Dair Kanun ile olmuştur. Bu yasada, tabip odalarının onur kurulları ile yüksek onur kurulunun oluşumu ve işlevleri tanımlanarak, bu anlamdaki, ilk etik kurullar kurulmuştur. Ayrıca bu kurulların hekimleri nasıl denetleyeceklerine ilişkin bazı düzenlemelere de yer verilmiştir (2). Daha sonra, 1953 yılında yürürlüğe sokulan 6023 sayılı Türk Tabipler Birliği Kanunu ile Tabip Odaları Onur Kurullarının kuruluş ve işleyişleri daha açık hale getirilmiş ve 1960 yılında çıkarılan Tıbbi Deontoloji Tüzüğü ile konu daha da ayrıntılandırılmıştır (3,4). 1993 yılında yürürlüğe giren, İlaç Araştırmaları Hakkında Yönetmelik (5) Türkiye'deki etik kurullara yeni bir boyut getirerek bu alandaki tartışmaların yoğunlaşmasına neden olmuştur. Çünkü; tüm bu etik kurulların kurulması yasalarla düzenlenmiş olmasına karşın, bunların yetki ve sorumluluklarının nerede başladığı ve nerede bittiği konusunda belirsizlik vardır.

Kuruluşu yasalarla düzenlenmiş olan etik kurulların bile, aldığı kararların yaşama geçirilmesi konusunda bir açıklık olmaması bir yana, bu kararların kağıt üzerinde kaldığı kanısı oldukça yaygındır. Özellikle izlemeyi ve muhatabına birtakım zora başvurmaya gerektiren konularda etik kurulların kendisinin bir yürütme gücüne sahip olmaması buna karşılık konunun diğer organlarca (özellikle idarece) sürüncemede bırakılması "bu kurulların etkisizliği ve gereksizliği" gibi karamsar bir görüntüye yol açmaktadır. Bu durum etik kurulların yaygınlaşmasının hızını kesmekle kalmakta, bu kurullarda görev alanları moral bozukluğu ve ümitsizliğe de itmektedir.

Konu hakkındaki belirsizliklerin bir ürünü olarak, etik kurulların oluşumundan, işlevlerine ve yaptırımına dek uzanan birçok yönü yoğun bir biçimde tartışılmakta ve konu geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu tartışmalar sırasında birçok doğrular

dile getirildiği gibi, yanlış algılama ve saptamalara da sıkça rastlanmaktadır. Bunlardan birisi de; etik kurulların herhangi bir yaptırım gücüne sahip olmayan; yalnızca "danışmanlık" niteliğinde olan kurullar olduğu yönündeki saptama ile, bu nitelik ya da işlevin genelleştirilerek "mutlak bir işlev" olarak algılanmasıdır.

Etik kurulların işlevinin "danışmanlık" niteliğinde olduğu saptaması dünyanın her yerinde geçerli olabilecek bir açıklamadır. Bu nedenle de, böylesine genel bir sav ileri sürmekle yanlışlık yapılmış olmaz. Örneğin; hekimin hastasıyla ilgili bir etik ikilem yaşaması durumunda, ilgili bir etik kuruldan kendisine yol gösterilmesini istemesi halinde, söz konusu etik kurulun işlevi danışmanlık niteliğindedir. Kurum yönetiminin, herhangi bir konuda, kurum içindeki sorunlarla ilgilenen etik kuruldan, görüş istemesi halinde de durum aynıdır. Bu durumda, etik kurul muhatabına şöyle bir öneri/karar sunabilir: "(..) sorduğunuz konuda yaptığımız incelemeye göre, şu biçim ya da biçimlerde davranılabilir. Ama asıl karar verici olan sizsiniz, kendi etik değer ve kaygılarınız çerçevesinde istediğiniz biçimde davranabilme hakkına sahipsiniz". Bu tür karar alan kurullar genellikle "hastane etik kurulları" kapsamında olan kurullardır. Danışmanlık işlevi, hastane etik kurullarının vazgeçilemez bir işlevidir ve bu tür etik kurulların varlık sebebidir. Bu nedenle de, "danışmanlık işlevi" "hastane etik kurulları" açısından tam yerine oturuyor olabilir.

Yukarıdaki örneklerden hareketle, genelde etik kurulların özelde ise hastane etik kurullarının işlevini yalnızca danışmanlık olarak nitelemek çok zordur: Üstelik de, bu zorluk her geçen gün daha da artmaktadır. Bazen ya da bazı konularda hastane etik kurullarının bile tek seçenekli ve mutlaka uyulması gereken kararlar üretmesi söz konusudur. Örneğin; hastane etik kurulu kişilere veya idareye uluslararası bir kuralı anımsatmak durumunda kalabilir. Bu kural, bilinen ama söz konusu kişinin bilmediği etik bir ilke ya da kural olabilir. Çok seçenekli konularda bile, etik kurul ülkeye, kuruma ve olguya en uygun seçeneği bildirdiğinde bu kararın bir bağlayıcılığının olması gerekir.

Yinelemek gerekir ise, etik kurulların birer "danışmanlık" kurumları olduğu yönündeki saptama genelde doğru olabilir. Ancak, buradaki danış-

manlık nitelemesi yanlış anlaşılmakta ve etik kurul kararlarının yerine getirilmesinin isteğe bağlı olduğu anlamı çıkartılmaktadır. Buradan hareketle, etik kurulların herhangi bir yaptırım odağı olmadığı, olamayacağı çıkarsaması yapılmaktadır. Bu yanlış algılama ve saptama, etik kurulların teklifi ya da yalnızca "hastane etik kurullarının" varlığı öngörüsünden kaynaklanmaktadır. Oysa etik kurullar tek olmadığı gibi, aynı etik kurulun (hastane etik kurulu) ele aldığı konular dolayısı ile de işlev de tek değildir.

Klasik metinlerde, bir etik kurulun işlevi tıp uğraşının farklı alanlarında ortaya çıkan etik sorunları saptamak, tanımlamak, incelemek ve çözüm önerileri sunmak olarak tanımlanmaktadır (6-9). Diğer yandan da sağlık alanında farklı amaç ve işlevlere yönelik etik kurulların varlığı bilinmektedir. Bu nedenle, tüm etik kurulları tek bir başlık altında kategorize etmek güçtür (10,11). Bununla birlikte genelde iki tür etik kurulun varlığından söz edilmektedir. Bunlardan biri Hastane etik kurulları diğeri ise Araştırma Etik Kurullarıdır (11). Bu bağlamda eğer bir "etik kurul" ifadesini kullanıyor isek, söz konusu kurulun çalışma, işlev, amaç ve de yaptırım konularındaki konumlarının ayrıca belirtilmesi gerekir. Tartışmaların bu tanımlama ya da konum üzerinde yapılması yararlı olacaktır.

Hastane etik kurulları örneğinde bile, pratikte tek bir hastane etik kurulu kurularak, birçok farklı işlevler (klinik olgular, personel ilişkileri, hasta-personel ilişkileri, hastane politikası vb.) bu kurulca yürütülebileceği gibi bunlar için ayrı etik kurullar da kurulabilir. Ancak; ister tek olsun ister farklı kurullar olsun, yaptırım açısından kurulun kararlarındaki ifadeler, ele aldığı konuya göre, birbirinden farklı nitelikte olmak durumundadır. Dolayısıyla etik kurulların yaptırım konusundaki konumlarının açık bir şekilde tartışılabilmesi ya da algılanabilmesi için, söz konusu kurulun görev-işlev nitelemesinin de birlikte kullanılması gerekir.

Bu dizeden olmak üzere, insan deneklerin (ve hayvan deneklerin) kullanıldığı tıbbi araştırmalarda görev alan araştırma etik kurullarının işlevlerini yalnızca danışmanlık olarak nitelemek ne Türkiye için ne de dünya için doğru değildir. Buna karşın, günlük konuşmalarda, "İlaç Araştırmaları Etik Kurulu bir araştırma projesini uygun bulmayıp, izin vermezse ne olacak?", "Kurulca onay verilmeyen

bir araştırmaya, araştırmacı tarafından başlanır ya da devam edilir ise etik kurul buna nasıl engel olacak?" gibi sorularla karşılaşmakta ve "etik kurulun yaptırımını nedir, var mıdır?" gibi tartışmalar açılmaktadır.

Türkiye'de, İlaç Araştırmaları Etik Kurullarının kurulması ve işlevleri bir yönetmelik ile düzenlenmiştir (düzenlemenin seyri ve yönetmeliğin içeriği hakkındaki tartışmalar saklı kalmak koşulu ile bu durum etik adına olumlu bir gelişmedir). Bu kurullar, planlanan ve incelenmek üzere kendilerine sunulan araştırmalara izin verir ya da vermezler. Dolayısı ile burada "danışmanlık" söz konusu olamaz. Tam tersine, bu tür kurulların kararları araştırmayı "kabul" ya da "ret" şeklinde sonuçlanmakta olup, araştırmalarda yasaklama ve durdurma gibi sonuçlar doğurmaktadır. Buradan da açıkça anlaşılacağı üzere, buradaki karar ya da işlev, yukarıda verilen örneklerde olduğu gibi "önerdiklerim arasından istediğini uygulayabilirsin" çerçevesinde bir karar olmayıp, bağlayıcılığı vardır.

Konuya hukuk açısından bakıldığında; İlaç Araştırmaları Hakkında Yönetmeliğin 18. maddesi " bu yönetmelik hükümlerine uymayan araştırmalar yasak olup; Bakanlık, gerekli gördüğünde Etik Kurulun da görüşünü alarak, bu araştırmaları durdurur" demektedir. Bu yönetmelikte, yasalara yeni giren konu örneklerinde olduğu gibi, söz konusu yasaklamalara uymayanlara verilecek cezalar açıkça belirtilmemiştir. Ancak bu belirsizlik, bu yasaklamaya uymayanlara hiç bir yaptırım uygulanmayacağı / uygulanamayacağı anlamına gelmez. Hukuk açısından, kanunun yasakladığı eylemler suç olup, bu yasaklara uymayanlar genel mevzuat hükümleri çerçevesinde belirlenen yaptırımlarla karşı karşıya kalırlar (12).

Bu açıklığa karşın; ilaç araştırmaları etik kurulunun yaptırım gücüne sahip olmadığı söylenirken taşınan kaygı, sanırım kurulun doğrudan müdahale eylemi yapamayacağı, müdahale erkine sahip olmadığı konusuyla ilgili olsa gerek. Oysa, etik kurul işleyişinde olduğu gibi tüm yönetim süreçlerinde de yürütme ile karar organları birbirinden ayrılmış olup, yaptırımın gerektirdiği eylem genellikle yürütmeye bırakılmıştır. Örneğin; yasama yalnızca yasaları yapar, mahkeme ise karar üretir, bunların gereklerinin yerine getirilmesi için zor kullanımı yürütmenin işidir. Buradan da çıkarılacağı

gibi, eğer yaptırım gücünün olmamasından kasıt etik kurulların bir "zabıta gücü" olmadığı ise, evet etik kurullar bir zabıta gücü değildir ve buna gerek de yoktur. Etik kurulların zabıta gücüne sahip olması, etik anlayışa da ters düşer.

Etik kurulların müdahale erkine sahip olan bir yapı olması halinde bile, bu müdahaleyi uygulayacak olan bu kurulun kendisi olmayacaktır. Çünkü; bu kurullar bir yönetim merci değildir. Bu nedenle de; kurulun müdahaleyi öngören nitelikteki kararlarını yaşama geçirecek olanlar yine başkaları olacaktır. Nitekim, İlaç Araştırmaları Hakkında Yönetmeliğin 18. Maddesi'ne göre etik kuruldan onay almayan araştırmalar yasak olup, bu tür araştırmalar Sağlık Bakanlığı (yani icra/yürütme organı) tarafından derhal durdurulur. Araştırmayı yapan kişi ya da kişiler, bu araştırmaya başlar ya da devam eder ise, genel hükümler çerçevesinde, adli ya da idari cezalar ile cezalandırılabilir.

Toplumun organizasyonunda kişiler ve kurumlar arasında bir görev ayırımı vardır ve olması da gerekir. Bilinen bir örnek ile; kamunun yasama, yürütme ve yargı arasındaki görev ayırımı düşünüldüğünde etik kurulların işlevi/görevi de yürütme olmayıp, kendi sınırlılığı içinde, bir tür "yasama" ya da "yargı" niteliğindedir. Örneğin; Tabip Odaları Onur Kurulları, oda yönetimlerine intikal eden ve etik suç niteliğinde olan konularda karar üreterek (bir tür yargılama yaparak), oda yönetimlerine danışmanlık yapma gibi bir işlevi vardır.

Tabip odaları onur kurulları herhangi bir yürütme erkine sahip olmayıp, ürettikleri kararın gereklerinin yerine getirilmesini izleme yetki ve sorumluluğu oda yönetimlerine aittir. Oda yönetim kurullarının bu karara uymaması söz konusu olmaz. Dolayısı ile bu kurulların aldığı kararlar oda yönetimleri için bağlayıcı ve yaptırımını olan bir karardır. Ancak; oda yönetim kurulları da kararın gereklerini, özellikle de muhataba uygulanacak zor kullanımını doğrudan yerine getirmez/getiremez, Bakanlık, savcılık, inzibati güçler vb. gibi devletin ilgili resmi organları aracılığı ile yerine getirir. Her ne kadar, Türkiye'de, diğer organların oda kurullarının aldığı kararlara duyarlı davranmaması oda onur kurullarının yaptırımını olmadığı gibi bir görüntü ortaya çıkarmış ise de, bu durum oda onur kurullarının yaptırımını olmadığı anlamına gelmez;

yalnızca diğ er organların ihmalleri anlamına gelir. Aynı şekilde, diğ er etik kurulların da, ilgili diğ er organların görevlerini yapmamaları nedeniyle, yaptırımlarının olmadıkları görü ntüsü ortaya çıkabilir.

Aynı şekilde, İ laç Araştırmaları Etik Kurulları'nın görevi de kendine sunulan araştırmaları onamak ya da reddetmek suretiyle bir tür yargı ve denetimdir. Herhangi bir ilaç araştırması projesi bu kurulca reddedilirse, Sağlık Bakanlığı sahip oldu ğ u genel yetkileri aracılığıyla -gerektiğ inde kolluk gücü ya da yargı gücüne de başvurup, kullanarak- bu projenin hayata geçirilmesine engel olur. Araştırma projesi bir kurum kapsamında ise (tıp fakültesi, hastane gibi) ve kurumdaki yerel etik kurul bu projeyi reddederse, bu durumda çalışmanın durdurulmasını sağlayacak olan mevki kurumun idari kademesinde bulunanlardır (dekan, başhekim vb). Buradaki yaptırım aracı ise genel disiplin hükümleridir. Bu organların, etik kurul kararlarına duyarlı davranmaması ya da görevlerini yerine getirmemesi, etik kurulların yaptırımının olmadığına yorumlanamaz.

TTB Etik Kurulu, Tabip Odaları Etik Kurulları ve Hastane Etik Kurulları'nın bazı konularda görüş geliştirmesi ve bildirmesi, etik kurulların "yasama işlevleri"nin örnekleridir. Bu görüşlere/ bildirilere ilgili kurum ve kişilerin uymaması etik ihlalidir. Ancak; gerek bu ulusal organların gerekse uluslararası organların (Dünya Tabipler Birliğı gibi) bildirimlerine diğ er organlarca duyarlı davranılmaması, bu organların "yasama işlevlerinin" olmadığına yorumlanamaz.

Sonuç

Yaptırımlar söz konusu olduğ unda, genel hukukta anlaş ılan, para, hapis ve özlük hakkı kayb ı gibi cezalar akla gelmektedir. Yukarıda verilen örneklerden de anlaş ılacağı üzere, yasalarla düzenlenmiş olan etik kurulların kararları bu tür sonuçlar da doğ urmaktadır. Buna karş ılık, ülkede bunca ceza veren kuruluş varken, bir de buna etik kurullar eklenmesin diye de düşün ülebilmekte ve bu tür cezaların hekimlerin hukuki kusurları olduğ unda akla gelmesi gerektiğı savunulmaktadır. Hukuki

suçların izlenmesi, saptanması ve karş ılık gelen sorumlulukların yerine getirilmesi konusundaki organlar ise bellidir.

Etik kurulların yaptırımlarından bu tür cezalar değil de olaya özg ü yaptırımlar akla gelmelidir. Örneğ in araştırma etik kurulları için; etik kurul onayı olmayan araştırmalara finanssal destek verilmemesi, yayın kurullarınca yayına kabul edilmemesi, araştırmaya dayalı tezlerden etik kurul onayı olmayanların kabul edilmemesi akla gelen ve önerilen yaptırımlardır. Bu yaptırımların takibi ve uygulanması ise yine, etik kurulların değil, doğ rudan yürütmenin/idarenin sorumluluğı altında olmalıdır. Diğ er yandan yukarıda belirttiğ imiz gibi etik kurullarının yaptırımları tartışılırken, "yalnızca danışmanlık organ ı" oldukları şeklindeki genel tespitlerden sakınarak ayrı ve tanımlayıcı bilgiler de getirmelidir.

KAYNAKLAR

1. Aşçıoğ lu Ç. Tıbbi Yardım ve El Atmalardan Doğan Sorumluluklar, Tekiş ik Ofset Tesisleri, Ankara, 1993.
2. Tababet ve Ş uabatı Sanatlarının Tarz ı İ crasına Dair Kanun, Kanun no: 1219, 14.4. 1928 tarih ve 863 sayılı Resmi Gazete.
3. Türk Tabipler Birliğı Kanunu, Kanun no: 6023, 31.1. 1953 tarih ve 8323 sayılı Resmi Gazete.
4. Tıbbi Deontoloji Nizamnamesi, 19. 2. 1960 tarih ve 10436 sayılı Resmi Gazete.
5. İ laç Araştırmaları Hakkında Yönetmelik, 29 Ocak 1993 tarih ve 21480 sayılı Resmi Gazete.
6. Jaffe GA. Intuitional ethics committees. The Journal of Legal Medicine 1989; 10(3):393-431.
7. Cranford RE, Roberts JC. Biomedical ethics committees. Primary Care 1986; 12(2):327-39.
8. Fost N, Cranford RE. Hospital ethics committees JAMA 1985;253(18):2687-97.
9. Aydın E, Ersoy N. Hastane Etik Kurullarının İşlevleri, Akd. Ü.T.F. Dergisi 1994; 11(1): 59-62.
10. Aydın E. Etik Kurulların Kurulması, Cumhuriyet Bilim Teknik (523:4), 1997.
11. Toward a Canadian Advisory Council on Biomedical Ethics Law Reform Commission of Canada. Canadian Cataloguing in Publication Data. 1990 pp.6.
12. Hancı TH. Hekimin Yasal Sorumlulukları (Tıbbi Hukuk), Eğ em Tıbbi Yayıncılık, İzmir, 1995.